

ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

Халықаралық қатынастар факультеті

Дипломатиялық аударма кафедрасы

6B02311 -Халықаралық және құқықтық қатынастар саласындағы аударма мамандығы бойынша білім беру бағдарламасы

ОТРР 2208 «Аударманың теориялық және практикалық негіздері

пәні бойынша әдістемелік нұсқаулық

Аударма теориясының міндеті – шығарманың түпнұсқа мен аудармасының арасындағы ара қатынастардың заңдылықтарындағы ізін табу, аударманың жеке элементтерін барлап байқаудан туған тұ-жырым, қағидаларды ғылыми негізге сүйеніп қорытындылау және аударма практикасына көмек көрсететін, практик аудармашыға себін тигізетін межені белгілеп беру. Сонымен, аударма теориясының негізгі зерттейтін объектісі – түп-нұсқа мен аударманың арасындағы ара қатынас және оны пайымдау мен қорытындылауды керек ететін нақты жайларға көшкен формаларының айырмашылығы.

Оқыту әдістемесінде кез келген іс-әрекетті орындауға алынған қабілеттер іскерлік, дағды және білім ретінде қарастырылады.

Дағдылар – саналы түрде орындалатын іс-әрекеттің автоматтандырылған (яғни сананың белсенді қатысуынсыз әрекет ету) құрамдастарын қамтамасыз ететін мидың қабілеттері. Дағдылардың негізі – іс-әрекетті орындаудағы жаттығулар нәтижесінде ми қыртысында қалыптасқан шартты байланыстар жүйесі. Белсенділік дағдыларын еркін меңгеру аудармашының санасын техникалық аспектілерді бақылау қажеттілігінен босатып, шығармашылық көзқарасты қажет ететін мәселелерді шешуге көбірек көңіл бөлуге мүмкіндік береді.

Қабілеттілік – ерікті зейіннің шоғырлануын талап ететін іс-әрекеттердің орындалуын қамтамасыз ететін меңгерілген дағдыларды қолдана алу. Қабілеттің екі түрі бар: негізгі дағдылар және қосымша дағдылар.

- Бастапқы қабілеттілік әрекетті меңгерудің бастапқы кезеңдерінің біріндегі мидың қабілеттерін сипаттайды. Олар саналы түрде қолданылатын әдістер жүйесі және әрекеттерді баяу қарқынмен, күрделі емес жағдайларда және тұрақты нақты хабардарлықпен орындауға мүмкіндік береді. Оқу үрдісі барысында бастапқы дағдылар әдетте автоматтандырылады, қысқарады және құзіреттілікке айналады.

- Қосалқы немесе күрделі дағдылар жеке әрекеттерді де, жалпы әрекетті де осы әрекетке тән жұмыс қарқынында және әртүрлі жағдайларда сәтті орындау қабілетін білдіреді. Қосалқы дағдылар бір жағынан дағдыларды және екінші жағынан таптаурындық емес

тапсырмаларды түсіну және оларды шешу жолдарын табу қабілетін біріктіреді. Тәжірибелік немесе оқу іс-әрекеті барысында аударма есептерін шешуде тәжірибе жинақтау нәтижесінде қосалқы дағдылар автоматтандырылып, күзіреттілікке айналуы мүмкін.

Білім де дағды сияқты екі түрге бөлінеді: практикалық білім және теориялық білім. Практикалық білім - бұл әрекеттерді орындау ережелері мен шарттарын тұжырымдаудың санадағы ізі. Тәжірибелік білім бастапқы дағдылар мен қабілеттілікті қалыптастыруға тікелей қатысады. Практикалық білімге негізделген әрекеттерді жүзеге асыру бастапқыда баяу қарқынмен жүреді және айтарлықтай күш салуды қажет етеді. Оқыту нұсқауларын басшылыққа ала отырып, кейінгі оқыту алдымен бастапқы дағдыларды қалыптастыруға, содан кейін дағдыларды қалыптастыруға әкеледі.

Теориялық білім - әрекеттің үйренген теориялық сипаттамасы. Теориялық білім білік пен дағдыны қалыптастыруға жанама түрде қатысады. Олар бастапқы дағдыларды қалыптастыру кезеңінде іс-әрекеттерді орындау ережелері-нұсқауларын бекітеді және дәлелдейді және кейінгі кезеңдердегі орта дағдыларды жетілдіру бойынша оқушылардың өздік жұмыстарына басшылық жасайды.

Ұсынылған жаттығулар жүйесін құру принциптері тұжырымдалған оқу мақсаттарынан, мазмұны мен оқу процесін ұйымдастыру қағидаларынан шығады.

Аудару үдерісінде кездесетін әрекеттер

- Аудармадағы ауыстыру мәселесі
- Қосу трансформациясы.
- Түсіріп тастау трансформациясын орындауға түрткі болатын дәлелдер
- Аудармалық транскрипция мен транслитерация түсінігі.
- Калькалау. Лексикалық-семантикалық ауыстыру.

Аударма теориясының негізгі әдістеріне, аударманың негізгі үлгілері ретінде денотативтік, семантикалық және трансформациялық модельдер жатады. Трансформациялық құбылыстар кейде бір тілдің ішінен де көрініс табады. Трансформациялық модель трансформациялық грамматика идеяларының негізінде қалыптасқан. Бұл модельді жасауда аударманы бірінші тілдің мәтінін аударылатын тілдің мәтініне ауыстыру деп түсінеміз. Аудармашы түпнұсқаны қабылдап, санасында бірнеше тіларалық трансформация жасайды да, дайын аударма «шығарады». Алайда аударматанушылар көбінесе, Л.С.Бархударов та аударма трансформацияларын негізгі сипаттары жағынан төрт топқа жіктеген теориясымен санасады:

Орын алмастыру; сөз қосу; ауыстыру; түсіріп тастау (опущения) . *Орын алмастыру*. Бұл - аудару үстінде түпнұсқа тілдегі элементтердің орналасу тәртібін аударма тескте өзгертіп беру. Сөзбе-сөз аудару тәсілі түпнұсқа тіліндегі мәтінді аударылатын тілдегі мәтінге семантикалық-құрылымдық жағынан алғандағы қарапайым және ең жақын нұсқасымен алмастыру деп қаралады.

Графика ауызекі сөйлеу тілінің дыбыстық жағын, оның ерекшеліктерінің барлығын түгелдей қамтып бере алмайды. Мұндай қызметті транскрипция ғана атқара алады. Транскрипция – латынның «*transcriptio*»-«*қайта жазу*» деген сөзінен жасалған термин. Транскрипцияның әдеттегі жазудан мынадай айырмашылықтары бар: әдетте жазу жүйесінде сөздердің дыбыстық жағымен бірге олардың әр түрлі байланыстары, атап айтқанда, этимологиялық және морфологиялық байланыстары да қарастырылып, есепке алынады. Ал транскрипцияда сөздің дыбыстық жағына ғана назар аударылады. Транскрипция үшін сөздің этимологиялық, морфологиялық байланыстарының ешбір мәні жоқ. Ал транскрипцияның ең негізгі қызметі – сөздің дыбыстық немесе фонемалық құрамын дәлме-дәл көрсету.